

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

उ॒त्स॒न्न॒य॒ज्ञो वा ए॒ष यद॒ग्निः किं वा॒हेत॒स्यं क्रि॒यते किं वा॒ न यद्वै य॒ज्ञस्य॑
क्रि॒यमा॑णस्यान्त॒र्यन्ति॑ पू॒र्यति॑ वा अ॒स्य तदा॑श्चिनीरुपं दधात्य॒श्विनो॑ वै दे॒वानां॑ भिष॒जो
ताभ्या॑मे॒वासमै॑ भेष॒जं करो॑ति प॒ञ्चोपं॑ दधाति॒ पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञो यावा॑ने॒व य॒ज्ञस्तस्मै॑ भेष॒जं
करो॑त्य॒तृव्या॑ उपं दधात्य॒तृनां॑ क्लृ॒प्त्यै (१)

प॒ञ्चोपं॑ दधाति॒ पञ्च॑ वा ऋ॒तवो॑ याव॑न्त ए॒वर्तव॑स्तान्क॒ल्पय॑ति स॒मान॑प्रभृतयो
भव॑न्ति स॒मानो॑द॒र्कास्तस्मा॑त्स॒माना॑ ऋ॒तव॑ ए॒केन॑ प॒देन॑ व्याव॑र्तन्ते तस्मा॑द्द॒तवो॑ व्याव॑र्तन्ते
प्राण॑भृत॒ उपं दधा॑त्य॒तृष्वे॒व प्रा॒णान्द॑धाति॒ तस्मा॑त्स॒मानाः सन्तं॑ ऋ॒तवो॑ न जी॒र्यन्त्यथो॑ प्र
ज॑नयत्ये॒वैनाने॑ष वै वा॒युर्य॑त्प्रा॒णो यद॑त॒व्या॑ उप॒धाय॑ प्राण॑भृत - (२)

उप॑दधाति॒ तस्मा॑त्स॒र्वानृ॑तूननु वा॒युरा व॑रीवर्ति वृष्टि॒सनी॑रुपं दधाति॒ वृष्टि॑मे॒वाव॑ रुन्धे
यदे॑क॒धोपं॑द॒ध्यादे॑क॒मृतुं॑ व॒र्षेद॑नुपरि॒हारः॑ साद॑यति॒ तस्मा॑त्स॒र्वानृ॑तून व॒र्षति॑ यत्प्रा॑णभृत
उप॑धाय॒ वृष्टि॑सनी॒रुप॑दधाति॒ तस्मा॑द्वा॒युप्र॑च्युता दि॒वो वृष्टि॑रि॒ते प॒शवो॑ वै व॒यस्या॑ ना॒नाम॑नसः
खलु॑ वै प॒शवो॑ ना॒नाव्र॑तास्तेऽप ए॒वाभि॑ सम॑नसो (३)

यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॑दिति॒ वय॑स्या॒स्तस्यो॑प॒धायो॑प॒स्या॑ उपं द॒ध्याद॑सं॒ज्ञान॑मे॒वासमै॑
प॒शुभिः॑ करोत्य॒पशुरे॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑त प॒शुमा॑न्स्या॒दित्य॑प॒स्या॒स्तस्यो॑प॒धाय॑ व॒यस्या॑
उपं द॒ध्यात्सं॒ज्ञान॑मे॒वासमै॑ प॒शुभिः॑ करोति प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति॒ चत॑स्रः पु॒रस्ता॑दुपं दधाति॒
तस्मा॑च्च॒त्वारि॑ चक्षु॒षो रू॒पाणि॑ द्वे शु॒क्ले द्वे कृ॒ष्णे (४)

मूर्ध॑न्वती॒र्भव॑न्ति॒ तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑न्मूर्धा प॒ञ्च दक्षि॑णाया॒ऽश्रो॑ण्यामुपं दधाति॒ पञ्चोत्तर॑स्यां
तस्मा॑त्प॒श्चाद्व॑र्षी॒यान्-पु॒रस्ता॑त्प्रवणः प॒शुर्ब॑स्तो वय॒ इति॑ दक्षि॒णेऽ२स॑ उपं दधाति॒ वृष्णि॑र्वय॒
इत्यु॑त्तरेऽ२सा॒वे॒व प्र॑ति॒ दधा॑ति व्या॒घ्रो वय॒ इति॑ दक्षि॒णे प॒क्ष उपं॑ दधाति॒ सि॒॒हो वय॒
इत्यु॑त्तरे प॒क्षयो॑रे॒व वी॒र्यं॑ दधाति॒ पुरु॑षो वय॒ इति॑ मध्ये॒ तस्मा॑त्पुरु॑षः प॒शूना॑मधि॒पतिः॥ (५)

क्लृप्त्या॑ उप॒धाय॑ प्राण॑भृतः सम॑नसः कृष्णे पुरु॑षो वय॒ इति॑ प॒ञ्च च॥५॥

[१]

इन्द्रा॑ग्नी अव्य॒थमा॑ना॒मिति॑ स्वय॒मातृ॑ण्णामुपं दधातीन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ वा इ॒मौ लो॒को
विधृ॑ताव॒नयो॑र्लो॒कयो॑र्विधृ॒त्या अ॒धृते॒व वा ए॒षा यन्म॑ध्य॒मा चि॑ति॒रन्तरि॑क्षमि॒व वा ए॒षेन्द्रा॑ग्नी

इत्याहेन्द्राग्नी वै देवानामोजोभृतावोजसैवैनामन्तरिक्षे चिनुते धृत्यै स्वयमातृणामुप
दधात्यन्तरिक्षं वै स्वयमातृणाऽन्तरिक्षमेवोप धत्तेऽश्वमुप (६)

प्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते
स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै देवानां वै सुवर्गं
लोकं यतां दिशः समं ह्वीयन्त त एता दिश्या अपश्यन्ता उपादधत् ताभिर्वै ते दिशोऽदृहन्
यद्विश्या उपदधाति दिशां विधृत्यै दशं प्राणभृतः पुरस्तादुप (७)

दधाति नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी प्राणानेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्तात्प्राणा
ज्योतिष्मतीमुत्तमामुप दधाति तस्मात्प्राणानां वाग्ज्योतिरुत्तमा दशोप दधाति दशाक्षरा
विराड्विराट्छन्दसां ज्योतिर्ज्योतिरेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्ताज्योतिरुपास्महे छन्दांसि
पशुष्वजिमयुस्तान्बृहत्युदजयत्तस्माद्बार्हताः (८)

पशव उच्यन्ते मा छन्द इति दक्षिणत उप दधाति तस्मादक्षिणावृतो मासाः पृथिवी
छन्द इति पश्चात्प्रतिष्ठित्या अग्निर्देवतेत्युत्तरत ओजो वा अग्निरोज एवोत्तरतो धत्ते
तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति षट्त्रिंशत्सं पद्यन्ते षट्त्रिंशदक्षरा बृहती बार्हताः पशवो
बृहत्यैवासमै पशूनव रुन्धे बृहती छन्दसां स्वाराज्यं परीयाय यस्यैता - (९)

उपधीयन्ते गच्छति स्वाराज्यं सप्त वालखिल्याः पुरस्तादुप दधाति सप्त पश्चात्सप्त
वै शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाँश्चौ प्राणानां सवीर्यत्वाय मूर्धोऽसि राडिति पुरस्तादुप दधाति
यन्त्री राडिति पश्चात्प्राणानेवासमै समीचो दधाति॥ (१०)

अश्वमुप पुरस्तादुप बार्हता एताश्चतुस्त्रिंशच्च॥५॥

[२]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा एता अक्ष्णयास्तोमीया
अपश्यन्ता अन्यथाऽनूच्यान्यथोपादधत् तदसुरा नान्ववायन्ततो देवा अभवन्परासुरा
यदक्ष्णयास्तोमीया अन्यथाऽनूच्यान्यथोपदधाति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवत्याशुस्त्रिवृदिति पुरस्तादुप दधाति यज्ञमुखं वै त्रिवृद् (११)

यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति व्योम सप्तदश इति दक्षिणतोऽन्नं वै व्योमान्नं
सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यते धरुणं एकविंश इति पश्चात्प्रतिष्ठा
वा एकविंशः प्रतिष्ठित्यै भान्तः पञ्चदश इत्युत्तरत ओजो वै भान्त ओजः पञ्चदश ओजं
एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति प्रतूर्तिरष्टादश इति पुरस्ता- (१२)

दुपं दधाति द्वौ त्रिवृतावभिपूर्वं यज्ञमुखे वि यांतयत्यभिर्वर्तः संवि॑श इति दक्षिणतोऽन्नं वा अभिर्वर्तोऽन्नं सवि॑शोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यते वर्चो॑ द्वावि॑श इति पश्चाद्यद्वि॑शतिर्द्वे तेन विराजौ यद्वे प्रतिष्ठा तेन विराजोरे॒वाभि॑पूर्वमन्नाद्ये प्रति तिष्ठति तपो॑ नवदश इत्युत्तरतस्तस्मात्स॒व्यो (१३)

हस्तयोस्तपस्वितरो योनिश्चतुर्वि॑श इति पुरस्तादुपं दधाति चतुर्वि॑शत्यक्षरा गायत्री गायत्री यज्ञमुखं यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति गर्भाः पञ्चवि॑श इति दक्षिणतोऽन्नं वै गर्भा अन्नं पञ्चवि॑शोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यत ओजस्त्रिणव इति पश्चादिमे वै लोकास्त्रिणव ए॒ष्वैव लो॒केषु॑ प्रति तिष्ठति सम्भरणस्त्रयोवि॑श इ- (१४)

त्युत्तरतस्तस्मात्स॒व्यो हस्तयोः सम्भार्यतरः क्रतुरेकत्रि॑श इति पुरस्तादुपं दधाति वाग्वै क्रतुर्यज्ञमुखं वाग्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्त्रि॑श इति दक्षिणतोऽसौ वा आदित्यो ब्रध्नस्य विष्टपं ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रि॑श इति पश्चात्प्रतिष्ठित्यै नाकः षड्वि॑श इत्युत्तरतः सुवर्गो वै लोको नाकः सुवर्गस्य लो॒कस्य॑ समष्ट्यै॥ (१५)

वै त्रिवृदिति पुरस्तात्स॒व्यस्यैववि॑श इति सुवर्गो वै पञ्च च (३) आशुर्व्याम धरुणो भान्तः प्रतूर्तिरभिर्वर्तो वर्चस्तपो योनिर्गर्भा ओजः सम्भरणः क्रतुर्ब्रध्नस्य प्रतिष्ठा नाकः षोडश॥५॥

[३]

अग्नेर्भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वा अ॒ग्निर्यज्ञ॑मुखं दीक्षा यज्ञमुखं ब्रह्म यज्ञमुखं त्रिवृद्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति नृचक्षसां भागोऽसीति दक्षिणतः शुश्रुवा॑सो वै नृचक्षसोऽन्नं धाता जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति तस्माज्जातोऽन्नमत्ति जनित्र॑ स्पृत॑ संसदशः स्तोम॑ इत्याहान्नं वै जनित्र- (१६)

मन्नं सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यते मित्रस्य भागोऽसीति पश्चात्प्राणो वै मित्रोऽपानो वरुणः प्राणापानावेवास्मिन्दधाति दिवो वृष्टिर्वाताः स्पृता एकवि॑शः स्तोम॑ इत्याह प्रतिष्ठा वा एकवि॑शः प्रतिष्ठित्या इन्द्रस्य भागोऽसीत्युत्तरत ओजो॑ वा इन्द्र ओजो विष्णुरोजः क्षत्रमोजः पञ्चदश - (१७)

ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति वसूनां भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै वसवो यज्ञमुख॑ रुद्रा यज्ञमुखं चतुर्वि॑शो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि

यातयत्यादित्यानां भागोऽसीति दक्षिणतोऽन्नं वा आदित्या अन्नं मरुतोऽन्नं गर्भा अन्नं पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यतेऽदित्यै भागो - (१८)

ऽसीति पश्चात्प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा प्रतिष्ठा त्रिणवः प्रतिष्ठित्यै देवस्य सवितुर्भागोऽसीत्युत्तरतो ब्रह्म वै देवः सविता ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्म चतुष्टोमो ब्रह्मवर्चसमेवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः सावित्रवती भवति प्रसूत्यै तस्माद्ब्राह्मणानामुदीची सनिः प्रसूता धृत्रश्चतुष्टोम इति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै धृत्रो (१९)

यज्ञमुखं चतुष्टोमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति यावानां भागोऽसीति दक्षिणतो मासा वै यावा अर्धमासा अयावास्तस्माद्दक्षिणावृत्तो मासा अन्नं वै यावा अन्नं प्रजा अन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यत ऋभूणां भागोऽसीति पश्चात् प्रतिष्ठित्यै विवर्तोऽष्टाचत्वारिंश इत्युत्तरतोऽनयोर्लोकयोः सवीर्यत्वाय तस्मादिमौ लोकौ समावद्ध्यौ (२०)

यस्य मुख्यवतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्य एव भवत्यास्य मुख्यो जायते यस्यान्नवतीर्दक्षिणतोऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्य प्रतिष्ठावतीः पश्चात्प्रत्येव तिष्ठति यस्यौजस्वतीरुत्तरत ओजस्व्येव भवत्यास्यौजस्वी जायतेऽर्को वा एष यदग्निस्तस्यैतदेव स्तोत्रमेतच्छुस्त्रं यदेषा विधा (२१)

विधीयतेऽर्क एव तदक्यमनु वि धीयतेऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्यैषा विधा विधीयते य उ चैनामेवं वेद सृष्टीरुपं दधाति यथासृष्टमेवाव रुन्धे न वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तं ते देवा एता व्युष्टीरपश्यन्ता उपादधत् ततो वा इदं व्यौच्छद्यस्यैता उपधीयन्ते व्यैवास्मा उच्छृत्यथो तम एवाप हते॥ (२२)

वे जनित्रं पञ्चदशोदित्यै भागो वै धृत्रः समावद्ध्यौ विधा ततो वा इदं चतुर्दश च (४) अग्नेर्नृचक्षसाञ्जनित्रं मित्रस्येन्द्रस्य वसूनामादित्यानामदित्यै देवस्य सवितुः सावित्रवती धृत्रो यावानामभूणां विवर्तश्चतुर्दश॥ ७॥ [४]

अग्नें जातान्प्र णुदा नः सपत्नानिति पुरस्तादुपं दधाति जातानेव भ्रातृव्यान्प्र णुदते सहसा जातानिति पश्चाज्जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते चतुश्चत्वारिंशः स्तोम इति दक्षिणतो ब्रह्मवर्चसं वै चतुश्चत्वारिंशो ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः षोडशः स्तोम इत्युत्तरत ओजो वै षोडश ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मा- (२३)

दुत्तरतोभिप्रयायी जयति वज्रो वै चतुश्चत्वारिंशो वज्रः षोडशो यदेते इष्टके उपदधाति

जाताऽश्चैव जनिष्यमाणाऽश्च भ्रातृव्यान्पुण्यं वज्रमनु प्र हरति स्तृत्यै पुरीषवतीं मध्य उप दधाति पुरीषं वै मध्यमात्मनः सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मा मुष्मिल्लोके भवति य एवं वेदेता वा असपत्ना नामेष्टका यस्यैता उपधीयन्ते (२४)

नास्य सपत्नौ भवति पशुर्वा एष यदग्निर्विराज उत्तमायां चित्यामुप दधाति विराजमेवोत्तमां पशुषु दधाति तस्मात्पशुमानुत्तमां वाचं वदति दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्ष्णयोपं दधाति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यानि वै छन्दांसि सुवर्ग्याण्यासन्ते देवाः सुवर्गं लोकमायन्ते नर्षयो - (२५)

ऽश्राम्यन्ते तपोऽतप्यन्त तानि तपसाऽपश्यन्तेभ्य एता इष्टका निरंमिमतेवश्छन्दो वरिवश्छन्द इति ता उपादधत् ताभिर्वै ते सुवर्गं लोकमायन् यदेता इष्टका उपदधाति यान्येव छन्दांसि सुवर्ग्याणि तैरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः स्तोमभागेरेवासृजत् यत् (२६)

स्तोमभागा उपदधाति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते बृहस्पतिर्वा एतद्यज्ञस्य तेजः समभरद्यत्स्तोमभागा यत्स्तोमभागा उपदधाति सतेजसमेवाग्निं चिनुते बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्यद्यत्स्तोमभागा यत्स्तोमभागा उपदधाति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै सप्तसप्तोपं दधाति सवीर्यत्वाय तिस्रो मध्ये प्रतिष्ठित्यै॥ (२७)

उत्तरो धत्ते तस्मादुपधीयन् ऋषयोऽसृजत् यत् त्रिचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

रश्मिरित्येवाऽऽदित्यमसृजत् प्रेतिरिति धर्ममन्वितिरिति दिवः सन्धिरित्यन्तरिक्षं प्रतिधिरिति पृथिवीं विष्टम्भ इति वृष्टिं प्रवेत्यहरनुवेति रात्रिमुशिति वसून्प्रकेत इति रुद्रान्सुदीतिरित्यादित्यानोज इति पितृस्तन्तुरिति प्रजाः पृतनाषाडिति पशून्नेवदित्योपधीरभिजिदसि युक्तग्रावे- (२८)

न्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्येव दक्षिणतो वज्रं पर्यौहदभिजित्यै ताः प्रजा अपंप्राणा असृजत् तास्वर्धिपतिरसीत्येव प्राणमदधाद्यन्तेत्यपानः सः सर्प इति चक्षुर्वयोधा इति श्रोत्रं ताः प्रजाः प्राणतीरपानतीः पश्यन्तीः शृण्वतीर्न मिथुनी अभवन्तासु त्रिवृदसीत्येव मिथुनमदधात्ताः प्रजा मिथुनी (२९)

भवन्तीर्न प्राजायन्त ताः सरोहोऽसि नीरोहोऽसीत्येव प्राजनयत्ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन्ता वसुकौऽसि वेषश्चिरसि वस्यश्चिरसीत्येवेषु लोकेषु प्रत्यस्थापयद्यदाह वसुकौ-

ऽसि वेपथ्विरसि वस्यष्टिरसीति प्रजा एव प्रजाता एषु लोकेषु प्रतिष्ठापयति सात्मान्तरिक्षं
रोहति सप्राणोऽमुष्मिल्लोके प्रति तिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वेद॥ (३०)

युक्तप्राणा प्रजा मिथुन्यन्तरिक्षं द्वादश च॥३॥ [६]

नाकसद्विर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तन्नाकसदो नाकसत्त्वं यन्नाकसदं उपदधाति
नाकसद्विरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति सुवर्गो वै लोको नाको यस्यैता उपधीयन्ते
नास्मा अकं भवति यजमानायतनं वै नाकसदो यन्नाकसदं उपदधात्यायतनमेव तद्यजमानः
कुरुते पृष्ठानां वा एतत्तेजः सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदं - (३१)

उपदधाति पृष्ठानामेव तेजोऽव रुन्धे पञ्चचोडा उपं दधात्यप्सरसं एवैनमेता भूता
अमुष्मिल्लोक उपं शिरेऽथो तनूपानीरेवेता यजमानस्य यं द्विष्यात्तमुपदधद् ध्यायेदेताभ्यं
एवैनं देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छत्युत्तरा नाकसद्व्य उपं दधाति यथा जायामानीयं
गृहेषु निषादयति तादृगेव तत् (३२)

पश्चात्प्राचीमुत्तमामुपं दधाति तस्मात्पश्चात्प्राची पत्न्यन्वास्ते स्वयमातृणां च
विकर्णी चोत्तमे उपं दधाति प्राणो वै स्वयमातृणाऽऽयुर्विकर्णी प्राणं चैवाऽऽ-
युश्च प्राणानामुत्तमौ धत्ते तस्मात्प्राणश्चाऽऽयुश्च प्राणानामुत्तमौ नान्यामुत्तरामिष्टेकामुपं
दध्याद्यदन्यामुत्तरामिष्टेकामुपदध्यात्पशूनां (३३)

च यजमानस्य च प्राणं चाऽऽयुश्चापि दध्यात्तस्मान्नान्योत्तरेष्टेकोपधेयां स्वयमा-
तृणामुपं दधात्यसौ वै स्वयमातृणाऽमूमेवोपं धत्तेऽश्वमुपं घ्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो
प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते स्वयमातृणा भवति प्राणानामुष्मिष्ठ्या
अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्विकर्णी यद्विकर्णीमुपदधाति
देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत उत्तरत उपं दधाति तस्मादुत्तरतउपचारोऽग्निर्वायुमती
भवति समिद्धौ॥ (३४)

सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदस्तत्पशूनामेपां वै द्वाविंशतिश्च॥४॥ [७]

छन्दाऽस्युपं दधाति पशवो वै छन्दाऽसि पशूनेवाव रुन्धे छन्दाऽसि वै देवानां वामं
पशवो वाममेव पशूनव रुन्धे एताः ह वै यज्ञसेनश्चेत्रियायणश्चिति विदां चकार तथा
वै स पशूनवारुन्धे यदेतामुपदधाति पशूनेवाव रुन्धे गायत्रीः पुरस्तादुपं दधाति तेजो वै

गायत्री तेज एव (३५)

मुखतो धत्ते मूर्धन्वतीर्भवन्ति मूर्धानमेवैनं समा नानां करोति त्रिष्टुभ उप दधातीन्द्रिय वै त्रिष्टुगिन्द्रियमेव मध्यतो धत्ते जगतीरुप दधाति जागता वै पशवंः पशूनेवाव रुन्धे-
ऽनुष्टुभ उप दधाति प्राणा वा अनुष्टुप्प्राणानामुत्सृष्ट्यै बृहतीरुष्णिहाः पङ्कीरक्षरपङ्कीरिति विषुरूपाणि छन्दाः स्युप दधाति विषुरूपा वै पशवंः पशव- (३६)

श्छन्दांसि विषुरूपानेव पशूनव रुन्धे विषुरूपमस्य गृहे दृश्यते यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेदातिच्छन्दसमुप दधात्यतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दांसि सर्वेभिरेवैनं छन्दोभिश्चिनुते वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसमुपदधाति वर्ष्मेवैनं समा नानां करोति द्विपदा उप दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै॥ (३७)

तेज एव पशवंः पशवो यजमान एकञ्च॥३॥

[८]

सर्वाभ्यो वै देवताभ्योऽग्निश्चीयते यत्सयुजो नोपदध्यादेवता अस्याग्निं वृञ्जीरन् यत्सयुजं उपदधात्यात्मनैवैनं सयुजं चिनुते नाग्निना व्यृध्यतेऽथो यथा पुरुषः स्त्रावभिः सन्तत एवमेवैताभिर्ऽग्निः सन्ततोऽग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ता अमूः कृत्तिका अभवन् यस्यैता उपधीयन्ते सुवर्गमेव (३८)

लोकमेति गच्छति प्रकाशं चित्रमेव भवति मण्डलेष्टका उप दधातीमे वै लोका मण्डलेष्टका इमे खलु वै लोका देवपुरा देवपुरा एव प्र विशति नार्तिमाच्छत्यग्निं चिक्यानो विश्वज्योतिष उप दधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो प्राणानेवैता यजमानस्य दाधत्येता वै देवताः सुवर्ग्यास्ता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमेति॥ (३९)

सुवर्गमेव ता एव चत्वारि च॥२॥

[९]

वृष्टिसनीरुप दधाति वृष्टिमेवाव रुन्धे यदेकधोपदध्यादेकमृतुं वरषेदनुपरिहारं सादयति तस्मात्सर्वानृतून् वरषति पुरोवातसर्निरसीत्याहेतुद्वे वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमव रुन्धे संयानीभिर्वै देवा इमाल्लोकान्त्समयुस्तत्संयानीनां संयानित्वं यत्संयानीरुपदधाति यथाऽप्सु नावा संयात्येव- (४०)

मेवैताभिर्यजमान इमाल्लोकान्त्सं याति प्लवो वा एषोऽग्नेर्यत्संयानीर्यत्संयानीरुपदधाति प्लवमेवैतमग्नय उप दधात्युत यस्यैतासूपहितास्वापोऽग्निं हरन्त्यहंत एवास्याग्निरादित्येष्टका

उप॑ दधा॒त्यादि॒त्या वा ए॒तं भू॒त्यै प्र॒ति नुद॑न्ते योऽलं॑ भू॒त्यै स॒न्भूतिं॑ न प्राप्नो॒त्यादि॒त्या - (४१)

ए॒वैनं॑ भूतिं॑ गमयन्त्यसौ वा ए॒तस्याऽऽदि॒त्यो रुच॑मा द॑त्ते योऽग्निं॑ चि॒त्वा न रोच॑ते
यदा॑दि॒त्येष्ट॒का उप॑दधा॒त्यसावे॒वास्मिन्नादि॒त्यो रुचं॑ दधाति यथाऽसौ दे॒वानां॑ रोच॑त
ए॒वमे॒वैष मे॒नुष्या॑णां रोच॑ते घृ॒तेष्ट॒का उप॑ दधा॒त्येत॒द्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम॑ यद् घृ॒तं प्रि॒येणै॒वैनं॑
धाम्ना॑ समर्धय- (४२)

त्यथो तेज॑साऽनु॒परि॒हारं॑ सादय॒त्यपरि॒वर्गमे॒वास्मिन्तेजो॑ दधाति प्र॒जा-
प॑तिर॒ग्निर्मचि॑नुत् स यश॑सा व्यार्ध॑त् स ए॒ता यशो॑दा अप॒श्यत्ता उपा॑धत्ता ताभि॒र्वै
स यश॑ आ॒त्मन्न॑धत्त यद्यशो॑दा उप॑दधा॒ति यश॑ ए॒व ताभि॑र्यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्ते प॒ञ्चोप॑
दधा॒ति पाङ्क्तुः॑ पुरु॑षो यावा॑ने॒व पुरु॑षस्तस्मिन् यशो॑ दधाति॥ (४३)

एवं प्राप्नो॒त्यादि॒त्या अर्ध॑त्येका॒न्नप॑ञ्चा॒शब्॑॥४॥ [१०]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आस॒न्कर्नी॒यांसो॑ दे॒वा आस॑न्भू॒यांसोऽसुरा॑स्ते दे॒वा ए॒ता
इष्ट॑का अप॒श्यन्ता उपा॑दधत् भू॒यस्कृ॑द॒सीत्ये॒व भू॒यांसोऽभव॑न्वनस्प॒तिभि॑रोष॒धीभि॑र्वि॒र-
व॑स्कृ॒दसी॑ती॒माम॑जय॒न्प्राच्य॑सीति प्राचीं॑ दि॒शम॑जय॒न्नूर्ध्वासी॒त्यमूर्म॑जय॒न्नन्तरि॑क्ष॒सद॑स्य॒न्तरि॑क्षे
सी॒देत्य॑न्तरि॒क्षम॑जय॒न्ततो॑ दे॒वा अ॒भव॑न् (४४)

परा॑सुरा॒ यस्यै॒ता उप॑धी॒यन्ते॑ भू॒याने॒व भव॑त्य॒भीमाँल्लो॒काञ्ज॑यति भव॑त्या॒त्मना॑ परा॑स्य
भ्रातृ॑व्यो भव॑त्य॒प्सुष॑द॒सि श्ये॒नस॑द॒सीत्या॑हे॒तद्वा अ॒ग्ने रू॒पं रू॒पेणै॒वाग्नि॑म॒व रु॒न्धे
पृ॒थिव्या॑स्त्वा द्र॒विणे॑ सादया॒मीत्या॑हे॒माने॒वैताभि॑र्लो॒कान् द्र॒विणा॑वतः कुरु॒त आयु॑ष्या॒ उप॑
दधा॒त्यायु॑रे॒वा- (४५)

स्मि॑न्दधा॒त्यग्ने॒ यत्ते पर॑ ह॒न्नामे॒त्याहे॒तद्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम॑ प्रि॒यमे॒वास्य॑ धामोपा॑प्नोति
तावे॒हि स र॑भावहा॒ इत्या॑ह व्यै॒वैने॑न॒ परि॑ धत्ते पाञ्च॑ज॒न्येष्व॑प्य॒ध्यग्न॑ इत्या॑हे॒ष वा अ॒ग्निः
पाञ्च॑ज॒न्यो यः पञ्च॑चि॒तीक॑स्तस्मा॒दे॒वमा॑हर्त॒व्या उप॑ दधा॒त्येत॒द्वा ऋ॒तूनां॑ प्रि॒यं धाम॑ यद्द॒तव्यां॑
ऋ॒तूनामे॒व प्रि॒यं धामा॑व॒ रुन्धे॑ सुमे॒क इत्या॑ह सं॒वत्स॑रो वै सुमे॒कः सं॒वत्स॑रस्यै॒व प्रि॒यं
धामोपा॑ऽऽप्नोति॥ (४६)

अ॒भ॒व॒न्नायु॑रे॒वर्त॒व्या उप॑ प॒ङ्क्तिं॑ शति॒श्च॥३॥ [११]

प्र॒जाप॑तेर॒क्ष्यंश्च॑यत् तत्परा॑प॒तत् तद॑श्वोऽभ॒वद्य॑द॒श्वय॑त् तद॑श्व॒स्याश्व॑त्वं तद्दे॒वा
अ॑श्वमे॒धेने॒व प्र॒त्यद॑धुरे॒ष वै प्र॒जाप॑तिः॒ सर्वं॑ करोति योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते सर्व॑ ए॒व भ॑वति

सर्वस्य वा एषा प्रायश्चित्तिः सर्वस्य भेषजं सर्वं वा एतेन पाप्मानं देवा अतरन्नपि वा एतेन ब्रह्महत्यामतरन्त्सर्वं पाप्मानं (४७)

तरति तरति ब्रह्महत्यां योऽश्वमेधेन यजते य उ चैनमेवं वेदोत्तरं वै तत्प्रजापतेरक्षयंश्चयत् तस्मादश्वस्योत्तरतोऽवं द्यन्ति दक्षिणतोऽन्येषां पशूनां वैतसः कटो भवत्यप्सुयोनिरा अश्वोऽप्सुजो वैतसः स्व एवेनं योनौ प्रतिष्ठापयति चतुष्टोमः स्तोमो भवति स्रङ्गु वा अश्वस्य सक्थ्याऽवृहत् तद्देवाश्चतुष्टोमेनैव प्रत्यदधुर्यच्चतुष्टोमः स्तोमो भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय॥ (४८)

सर्वं पाप्मानमवृहद्वादश च॥२॥ [१२]

उत्सन्नयज इन्द्राग्नी देवा वा अक्षण्यास्तोमीया अग्नेर्भागाऽस्यग्नें जातात्रिमिरिति नाक्सद्विश्रच्छन्दांसि सर्वाभ्यो वृष्टिसनीदेवासुराः कनीयांसः प्रजापतेरक्षि द्वादश॥१२॥

उत्सन्नयजो देवा वै यस्य मुख्यवतीर्नाक्सद्विरेवेताभिरेष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥

उत्सन्नयजः सर्वत्वाय॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥५-३॥

